

Prof. Dr. Musa Yıldız

Silsile-i Sâdât-ı Kirâm

15. Hâce Muhammed

Bahâeddîn Nakşibend^(ks)-i

Doğumu, Nesebi ve Lakabı

Tasavvuf silsilesindeki mânevî emâneti, Hâcegân yolunun en mühim halkalarından biri olan Seyyid Emîr Külâl (ks) Hazretleri'nden (v.1370) devralan Şâh-ı Nakşibend (ks) Hazretleri, Türkistan coğrafyasında, Buhara yakınlarındaki Kasr-ı Ârifân (o dönemdeki adıyla Kasr-ı Hindûvân) köyünde dünyâya gelmiştir. Ömrünün tamâmını doğduğu bu köy ile Buhara çevresindeki beldelerde geçirmiştir.

Asıl adı Muhammed b. Muhammed el-Buhârî'dir. Kendisine verilen lakap ve unvanlar arasında en meşhûru olan Bahâeddîn, "dinin zîneti, dinin parlaklığı" anlamlarına gelir. Tasavvuf târihinde derin izler bırakan Nakşibend unvânının ise iki farklı sebeple verildiği rivâyet edilir. Bunlardan biri, çocukluk yıllarında babasıyla birlikte nakışçılık mesleğiyle meşgûl olmasıdır. Diğeri ise, kalbini dâimâ zikirle mâmûr ederek Allah Teâlâ'nın ism-i celâlini gönlüne âdetâ bir nakış gibi işlemesi ve müridlerinin kalplerine ilâhî muhabbeti nakşetmesidir. Bu ikinci izah, tasavvuf ehli tarafından daha çok benimsenmiş ve Nakşibendî yolunun rûhunu yansıtan sembolik bir anlam olarak değerlendirilmiştir.

Şâh-ı Nakşibend (ks) Hazretleri, ayrıca mürşidlerin sultânı anlamında Şâh-ı Nakşibend, hidâyet rehberi mânâsında Hâce-i Bürhân unvanlarıyla da anılmıştır. İnsanların karşılaştıkları müşkül ve sıkıntıları gidermek için büyük gayret gösterme-

si sebebiyle kendisine Hâce-i Müşkil-Güşâ (Zor Meseleleri Halleden Hoca) denilmiş; Buharalılar ise onu, belâ ve musîbetlerin def'ine vesîle olan mübârek bir zât olarak gördüklerinden Hâce-i Belâ-Gerdân (Belâyı Defeden Hoca) diye yâd etmişlerdir.

Bahâeddîn Nakşibend (ks) Hazretleri ile birlikte "Nakşibendîlik" üst kimliğiyle anılan tarîkat, genel târihi süreci itibarıyla üç kısma ayrılabilir:

İlki, Hz. Ebû Bekir (ra) Efendimiz'le (v.634) başlayıp Ebû Ali Fârmedî (ks) Hazretleri (v.1084) ile sona eren ve tarîkatın henüz ayırt edici vasfının bulunmadığı dönemdir. İkincisi, seyr ü sülûk yöntemiyle tarîkatın diğerlerinden ayrılıp kimliğini kazandığı evredir. Bu süreçte temsilciler "Hâcegân Yolu" diye de anılan, Hâce Yûsuf Hemedânî (ks) Hazretleri (v.1130) ile başlayıp Hâce Seyyid Emîr Külâl (ks) Hazretleri (v.1370) ile sona eren yedi isimden oluşur. Bahâeddîn Nakşibend (ks) Hazretleri ile birlikte üçüncü safha başlar. Sonrasında Ahrâriyye, Müceddidiyye, Hâlidîyye gibi temsilcilere nisbetle adlandırmalar ortaya çıksa da "Nakşibendiyye", artık tarîkatın üst kimliğidir.

Fizikî ve Mânevî Vasıfları

Şâh-ı Nakşibend (ks) Hazretleri; uzun boylu, buğday tenli, gökçek yüzlü, mütebessim çehreli ve nur sîmâlı bir zât idi. Sakal-ı şerîfi gür, bakışları keskin, hitâbeti ise son derece tesirliydi. Tatlı dilli, güler yüzlü ve gönül alıcı bir üslûba sâhipti. Heybetiyle gönüllerde hürmet uyandırırken, tevâzuu ve güzel ahlâkıyla da herkesi kendisine hayran bırakırdı.

Fakir ve gariplere hizmet etmeyi büyük bir saâdet bilir, geçimini tamâmen kendi el emeğiyle temin ederdi. Arpa eker, toprağı bizzât işler ve kazancının helâl olmasına son derece titizlik gösterirdi. Dünyâ nimetlerine gönül bağlamaz, kanâat ve tevekkülü hayâtının ayrılmaz bir düstûru olarak yaşardı.

Zâhiri ilimleri de eksiksiz tahsîl eden Şâh-ı Nakşibend (ks) Hazretleri, şerîatin zâhiri ile tarîkatın bâtınını şahsında en mükemmel şekilde cem

etmiş büyük bir mürşid-i kâmilî. Fıkıh, hadis ve diğer dînî ilimlerde derin vukuf sâhibi olup müctehid derecesinde ilim ve irfan ehli bir velî olarak temâyüz etmiş, hem ilmiyle hem de hâliyle asırlar boyunca milyonlarca insanın hidâyetine vesile olmuştur.

Doğumu ve Doğumunun Müjdelenmesi

Bahâeddîn Nakşibend (ks) Hazretleri'nin dünyâya gelişi, daha doğmadan önce Hâcegân silsilesinin büyük velîleri tarafından müjdelenmiştir. Bu müjdeyi ilk verenlerden biri, Hâcegân yolunun büyük mürşidi Hâce Muhammed Baba Semâsî (ks) Hazretleri (v.1333) olmuştur. Rivâyete göre, Kasr-ı Hindûvân köyünün yakınından her geçişinde yanında bulunan müridlerine şöyle buyururdu:

"Bu topraklardan pek güzel bir koku geliyor. Yakında bu köyden öyle bir yiğit zuhûr edecek ki, onun mânevî kokusu bütün Türkistan'ı, hattâ İslâm beldelerini saracak; adı, hidâyet arayan gönüllerin sığınağı olacaktır."

Bahâeddîn Nakşibend (ks) Hazretleri dünyâya geldikten üç gün sonra dedesi, onu hırkasına sararak rızâ ve bereket duâsı almak üzere

Hâce Muhammed Baba Semâsî (ks) Hazretleri'nin huzûruna götürdü. Şeyh Hazretleri, bebeği şefkatle kucağına aldı, nurlu yüzüne dikkatle baktı ve yanında bulunan müridlerine dönerek şöyle buyurdu:

"İşte size bahsettiğim güzel koku bu çocuktur! O, bizim mânevî evlâdımızdır. Allah Teâlâ onu büyük bir mürşid kılacak; dünyâ onun irşâdıyla nurlanacaktır."

Hâce Muhammed Baba Semâsî (ks) Hazretleri, bu mübârek çocuğu daha o gün mânevî terbiyesi altına alacağını işâret etmiş ve ileride onu yetiştirecek mânevî halkayı da böylece haber vermiştir.

Rivâyete göre, bu büyük müjde üzerine köyün adı da Kasr-ı Hindûvân (Hindular Köşkü) yerine Kasr-ı Ârifân (Ârifler Köşkü) olarak anılmaya başlanmış; böylece bu mübârek belde, yetiştirdiği büyük velînin bereketiyle yeni bir kimlik kazanmıştır.

Mânevî Yetiştirmesi ve İrşad Halkasına Girişi

Hâce Muhammed Baba Semâsî (ks) Hazretleri, daha çocukluk yıllarında Bahâeddîn Nakşibend'in istikbâlde büyük bir mürşid olacağını sezmış ve onun mânevî terbiyesiyle seyr ü sülûkünü tâkip etme vazîfesini seçkin halîfesi Seyyid Emîr Külâl (ks) Hazretleri'ne tevdi etmiştir. Seyyid Emîr Külâl (ks) Hazretleri de üstâdının bu vasiyetine büyük bir sadâkatle bağlı kalarak genç Bahâeddîn'i titizlikle yetiştirmeye başlamıştır.

Bahâeddîn Nakşibend (ks) Hazretleri, uzun yıllar boyunca mürşidinin irşad halkasına devâm etmiş, onun sohbetlerinden istifâde etmiş ve hizmetinde bulunmayı en büyük nimetlerden biri kabûl etmiştir. Bu hizmetleri büyük bir ihlâs ve teslîmiyet içinde yerine getirmiş; mürşidine olan bağlılığını şu sözlerle dile getirmiştir:

"Mürşidim Seyyid Emîr Külâl (ks) Hazretleri'nin hizmetinde o kadar

samîmiyetle durdum ki, onun ayakkabılarını temizlemekten ve evinin işlerini görmekten kalbime târifsiz bir genişlik gelirdi."

Mürîdlik yıllarında tekkenin çeşitli hizmetlerini üstlenen Bahâeddîn Nakşibend (ks) Hazretleri, yetiştirme sürecinde mürşidinin tavsiyesi üzerine yedi yıl boyunca hayvanlara hizmet etmiş, yolların ve geçitlerin temizliğiyle meşgûl olmuş, nefsi kıran bu hizmetleri büyük bir teslîmiyetle yerine getirmiştir. Seyyid Emîr Külâl (ks) Hazretleri ona şu tavsiyelerde bulunmuştur:

"Kalplere dikkat et. Düşkün, zayıf ve gönlü kırık kimselere yardımcı ol. Halkın iltifât etmediği kişilere iltifât et ve onlara karşı mütevâzı davran."

Şâh-ı Nakşibend (ks) Hazretleri; uzun boylu, buğday tenli, gökçek yüzlü, mütebessim çehreli ve nur sîmâlî bir zât idi. Sakal-ı şerîfi gür, bakışları keskin, hitâbeti ise son derece tesirliydi. Tatlı dilli, güler yüzlü ve gönül alıcı bir üslûba sâhipti.

Hayvanların bakımını da kibirlenmeden yerine getir. Çünkü onlar da Hak Teâlâ'nın mahlûkudur ve üzerlerinde rubûbiyet nazarı vardır. Eğer onların bir uzvunda yara görürsen ilaç sürerek tedâvi et. Yol ve geçitlerin bakımıyla meşgûl ol. İnsanların hoşlanmayacağı bir şeyi yol üzerinde görürsen onu kaldır ki gelip geçenlere eziyet vermesin."

Bu tavsiyeler, Nakşibendiyye yolunun en temel esaslarından olan tevâzu, hizmet, merhamet ve mahlûkâta şefkat anlayışının genç Bahâeddîn'in şahsiyetinde daha ilk yıllardan itibâren kökleşmesini sağlamıştır.

Mânevî eğitimindeki bir sonraki merhale, Sûhârî köyünde inşâ edilen bir câmiye sırtında tuğla taşıdığı sırada gerçekleşmiştir. Seyyid Emîr Külâl (ks) Hazretleri onu yanına çağırması; sadâkatini, gayretini ve kalbî olgunluğunu müşâhede ettikten sonra şöyle buyurmuştur:

"Evlâdım Bahâeddîn!.. Göğsümdeki mânevî sütü emdin; rûhâniyetinin kuşu beşeriyet yumurtasından çıktı. Artık sana izin veriyorum. Türkistan ve Horasan müşşidlerinden, Yesevî meşâyihinden kimin yanına gidersen git; mânevî rızkını ara ve ne bulursan nefsin ekle..."

Bu sözlerle Seyyid Emîr Külâl (ks) Hazretleri, müşdinin seyr u sülûkünü başarıyla tamamladığını ve artık daha geniş bir irfan ufku da kemâlini tamamlayacak olgunluğa ulaştığını ilân etmiştir.

Şâh-ı Nakşibend (ks) Hazretleri, müşşidinden aldığı bu izin üzerine yedi yıl boyunca Mevlânâ Ârif Deggârânî Hazretleri'nin sohbetlerinde bulunmuş, ardından Yeseviyye meşâyihinden Kusem Şeyh ve Halil Ata gibi Türkistan'ın önde gelen müşşidlerinin meclislerine devâm ederek ilmî ve mânevî birikimini daha da derinleştirmiştir.

Bütün bunların yanında, Hâcegân silsilesinin büyük kutuplarından Hâce Abdülhâlik Gucdüvânî (ks) Hazretleri'nin (v.1220) rûhâniyetinden Üveysî yolla doğrudan feyiz aldığı da rivâyet edilmektedir. Gucdüvânî Hazretleri'nin mânevî işâreti doğrultusunda tarikatında hafî (gizli/sessiz) zikri esas kabûl etmiş; böylece Hâcegân yolunda zamanla cehrî (sesli) zikirden hafî zikre geçiş tamamlanmış ve bu özellik Nakşibendiyye'nin ayırt edici esaslarından biri hâline gelmiştir.

Kerâmetleri ve Keşifleri

Şâh-ı Nakşibend (ks) Hazretleri'nin hayâtı, müşdlerinin kalplerini islâh eden, zaman ve mekân sınırlarını aşan çok sayıda kerâmetle doludur. Ancak kendisi her zaman en büyük kerâmetin "istikâmet" olduğunu, Peygamber (sav) Efendimiz'in sünnetine tam mânâsıyla uymaktan daha büyük bir kerâmet olamayacağını savunmuştur.

Şâh-ı Nakşibend (ks) Hazretleri'nin hayâtı, müşdlerinin kalplerini islâh eden, zaman ve mekân sınırlarını aşan çok sayıda kerâmetle doludur. Ancak kendisi her zaman en büyük kerâmetin "istikâmet" olduğunu, Peygamber (sav) Efendimiz'in sünnetine tam mânâsıyla uymaktan daha büyük bir kerâmet olamayacağını savunmuştur. Nitekim talebeleri kendisinden bir kerâmet göstermesini istediklerinde şöyle buyururdu:

"Bizim yükümüzü taşıyan ve sünnete uygun yaşayan her müşdimiz bir kerâmettir. Bizim kerâmeti hârikulâde hâllerde değil, İslâm ahlâkıyla ahlâklanmakta arayın."

Şâh-ı Nakşibend (ks) Hazretleri, Sünnet-i Seniyye'ye bağlılığı

hayâtının merkezine yerleştirmiş; Peygamber (sav) Efendimiz'in izinden ayrılmamayı en büyük saâdet ve fazîlet kabûl etmiştir. Bu bağlılığı o kadar derindi ki, oğlu vefât ettiğinde dahî bu imtihanı Rasûlullah (sav) Efendimiz'in yaşadığı hâllerle irtibatlandırarak şöyle buyurmuştur:

"Elhamdülillâh!.. Bu da Peygamber (sav) Efendimiz'in Sünnet-i Seniyyesindendir. Zirâ onun da evlâtları kendileri hayatta iken vefât etmişlerdi. Efendimizin başına gelen hâllerin çoğu bizim de başımıza geldi."

Behâeddîn Nakşibend (ks) Hazretleri, Sünnet-i Seniyye'ye olan bu bağlılığı ve sahâbe yoluna gösterdiği hassâsiyet sebebiyle kaynaklarda "Muhyî Süneni Seyyidîl-Mürselîn (Rasûllerin Efendisinin Sünnetini İhyâ Eden)" ve "Muveddihu Âsar-ı Sahâbe (Sahâbe-i Kirâm'ın Yolunu Açıklayan)" gibi sıfatlarla anılmıştır.

Kaynaklarda nakledilen bazı mühim keşif ve kerâmetleri şunlardır:

Bir gün Buhara'da büyük bir kuraklık olmuş, halk yağmur duâsına çıkmıştı. Şâh-ı Nakşibend (ks) Hazretleri'nin meclisine gelerek duâ istediler. Hazret, elini kalbine koyup bir müddet murâkabe ye daldı ve:

"Birazdan batı tarafından bir bulut gelecek ve susuzluğunuz dinecektir." buyurdu. Çok geçmeden gökyüzünü kaplayan bulutlardan rahmet yağmaya başladı ve şehir bereketli bir yağmura kavuştu. Yine bir seferinde uzak bir memlekette bulunan bir mürîdi, çölde eşkiyâların

saldırısına uğradığı esnâda dehşet içinde kalıp: "Yetiş ey Şâh-ı Nakşibend!" diyerek mürşidinden himmet istedi. O esnâda Kasr-ı Ârifân'daki dergâhında oturmakta olan Hazret, birden elini uzağa doğru uzatıp geri çekti. Meclistekiler elinde çöl kumu ve ufak bir yara izi gördüler. Haftalar sonra o mürîd dergâha gelip, haydutların tam

kılıç çekeceği sırada mürşidinin mânevî elinin gelerek kendisini nasıl kurtardığını gözyaşları içinde anlattı.

İnsanların gönüllerinden geçenleri bilme (firâset) husûsunda da müstesnâ bir makamdaydı. Huzûruna giren her mürîd, kalbindeki vesveselerin ve gizli düşüncelerin Şeyh Hazretleri tarafından bir bir yüzüne söylendiğini veya sohbet esnâsında o

şüphelerin kendiliğinden çözüldüğünü hayretle müşâhede ederdi.

Şâh-ı Nakşibend (ks) Hazretleri tayy-i mekân sırrına da sâhipti; aynı vakitte farklı yerlerde görüldüğü mürîdleri tarafından defalarca teyit edilmişti.

KAYNAKLAR

Ahmet Cahid Haksever, *Bahâeddîn Nakşibend*, İstanbul 2023.
Ebubekir Tanrıkulu, *Altın Silsile*, Ankara 2016, s.358-407.
Ekrem Sağıroğlu, *Şah-ı Nakşibend*, İstanbul 2017.
Er Yavuz Yakut, *Silsile-i Zeheb (Altın Halka)*, Kayseri 2011, s. 91-103.
Fazilet Neşriyat Araştırma Heyeti, *Silsile-i Sâdât-ı Nakşibendiyye*, İstanbul 2017, s.163-174.
Hamid Algar, "Bahâeddîn Nakşibend", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, IV, 458-460.
Hasan Burkey, Hz. Muhammed (S.A.V.)'in Varisleri, Ankara 1994, s.176-188.
Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, İstanbul 2006, II, 27-42.
Kadir Özköse; H. İbrahim Şimşek, *Altın Silsile'den Altın Halkalar*, Ankara 2009, s. 219-256.
Kamilcan Rahimov, *Hâcegân-Nakşibendiyye Tarikatı ve Yedi Pir*, Ankara 2021, s. 203-221.

M. Şefik Korkusuz, *Sâdât-ı Nakşibend*, İstanbul 2000, s.56-59.
Muhammed b. Abdullah el-Hânî, *Sûfiyye Âdâbı* (çev. Mehmet Talha Odabaşı), İstanbul 2006, s. 358-365.
Muhammed el-Hânî eş-Şâfiî, *el-Kevâkibü'd-Durriye alâ'l-Hadâikil-Verdiyye fî Eclâ'is-Sâdetin-Nakşibendiyye*, Şam 1996, s.391-443.
Mustafa Özşimşekler, *Altın Silsile*, İstanbul 2016, s.229-270.
Necdet Tosun, *Bahâeddîn Nakşibend: Hayâtı, Görüşleri, Tarikatı*, İstanbul 2002.
Necdet Tosun, *Altın Silsile*, İstanbul 2022, s.92-103.
Necdet Tosun, *Hâcegân Yolu*, İstanbul 2022, s.101-163.
Necip Fazıl, *Şeyh Safiüddin Reşahat*, İstanbul 2024, s.74-108.
Necmeddîn b. Muhammed Nakşibendî, *Altın Silsile (Hülâsâtül-Mevâhib)*, (Haz. İbrahim Tozlu), İstanbul 2005, s.169-189.
Ruşen Yılmaz, *Albümlü Altın Silsile*, İstanbul 2018, s.78-79.